

2008 wordt het jaar van rechtvaardigheid en overvloed

Wat zal 2008 ons brengen? Het getal acht was voor de oude Grieken het getal van rechtvaardigheid en overvloed. Rechtvaardigheid vanwege $1 + 1 = 2$, $2 + 2 = 4$ en $4 + 4 = 8$ en overvloed vanwege de derdemacht: 2^3 . Wordt 2008 dus het jaar van rechtvaardigheid en overvloed? Een beschouwing met een *rat race* als conclusie.

Het totaal aantal banen in Nederland steeg afgelopen jaar in versneld tempo. Het CBS rapporteerde dat de banengroei over de eerste zes maanden van 2007 vergelijkbaar was met die ten tijde van de internet-hype; nu echter binnen een context van een hogere arbeidsparticipatie en een vergrijzende groep babyboomers. Het gebrek aan hoogopgeleid personeel wordt steeds groter waardoor de lonen van hogeropgeleiden stijgen en polarisatie dreigt.

Prikkels

Als gevolg van de hoge vraag naar hogeropgeleiden op de Nederlandse arbeidsmarkt zal het arbeidsaanbod aantrekken. Dit kan op twee manieren: Nederlandse bedrijven verplaatsen hun productie naar het buitenland of besteden het uit aan buitenlandse bedrijven, of hoogopgeleide buitenlandse werknemers komen naar Nederland. Het eerste proces is in volle gang door concurrentie met China en India die niet meer slechts laaggeschoold werk uitvoeren. Overigens profiteert Nederland behoorlijk van deze opkomende economieën. Zo levert de Nederlandse handel met China en India vele honderden euro's per persoon op. Goede relaties met opkomende economieën en ook de nieuwe EU-lidstaten zijn cruciaal om de Nederlandse economie draaiende te houden. Het onvoldoende openstellen van de arbeidsmarkt voor hoogopgeleiden zal, zeker met de uittredende babyboomers, in de toekomst een steeds groter probleem worden. Er is een groot tekort aan technici, innovatieve geesten en entrepreneurs dat niet is op te lossen met hogere lonen, omdat in Nederland de voorkeur wordt gegeven aan *rent seeking* en de beloning voor risicovolle investeringen laag is. De creatieve klasse wordt als het ware gestimuleerd te kiezen voor juridische en economische beroepen. Het gebrek aan massa en prikkels kan worden opgevangen door werknemers uit minder ontwikkelde landen aan te trekken die deze leemte opvullen. Het invoeren van een Europese *blue card* en de éénloket-optie voor hoogopgeleide buitenlanders die in Amsterdam willen werken, zal de toegang tot de

Nederlandse arbeidsmarkt verbeteren. Structureel beleid ontbreekt echter om de arbeidsmarkt open te breken, zodat de polarisatie op korte termijn eerder sterker wordt.

Eerder beginnen

Het positieve van toenemende loonongelijkheid is dat het arbeidsaanbod vanzelf omhoog zal gaan. Wanneer de prijs hoog genoeg is, zullen meer mensen gaan investeren in scholing. In een economisch perspectief is het aftoppen of extra belasten van hoge inkomens slecht voor de reactie van het aanbod op de toenemende vraag, omdat het probleem van een te klein aanbod niet wordt opgelost. Gelukkig lijkt het kabinet deze marktwerking dan ook niet meer te willen frustreren; het zou zich bezig moeten houden met de fundamentele oorzaken in plaats van politieke lapmiddelen bedenken voor de gevolgen. Met een vergrijzende bevolking is de enige remedie het arbeidspotentieel beter te benutten. Dit begint al op zeer jonge leeftijd en eigenlijk al voor de geboorte. Een groeiend aandeel van de jongste Nederlandse jeugd (veelal uit gezinnen met een relatief zwakke inkomenspositie) wordt opgevoed onder ongunstige sociale omstandigheden die leiden tot verminderde cognitieve, emotionele en sociale vaardigheden. Investeringsopbrengsten zijn het hoogst wanneer ze in de eerste levensjaren zijn gedaan. Daarnaast zullen vroege investeringen latere investeringen stimuleren, zodat de totale accumulatie van menselijk kapitaal hoger zal zijn. Het is daarom effectief om achterstanden te voorkomen in plaats van ze te repareren. Hierop moet het beleid zich richten door ouders prikkels te geven te investeren in hun kinderen of door het afdwingen van betere omstandigheden. Het wijkenproject van minister Vogelaar en het testen van zeer jonge kinderen op mogelijke achterstanden kan een eerste stap in de goede richting zijn.

Keuze voor rendement

De kapitaalmarkt is als gevolg van de wereldwijde kredietcrisis in mineur. Vooral in het westen hebben veel financiële instellingen verlies moeten nemen en wordt het een onstuimig boekhoudseizoen omdat de waarde van veel portefeuilles moeilijk te bepalen is. Nederlandse instellingen lijken (op een enkeling na) de dans te ontspringen. Niettemin zijn de wetten van de internationale kapitaalmarkt erg van toepassing op een kleine economie als Nederland. De toenemende wereldwijde transparantie van kapitaalmarkten leidt tot steeds omvangrijkere financiële

**LUC SOETE EN
BAS TER WEEL**
Directeur van UNU-MERIT,
Universiteit Maastricht,
en hoofd internationale
economie bij het CPB te-
vens senior researcher bij
UNU-MERIT, Universiteit
Maastricht

bewegingen op zoek naar rendement. Dit gaat gepaard met een aantal paradoxale vaststellingen. Aan de ene kant een steeds grotere erkenning bij traditionele beleggingsfondsen van de kapitaalbehoefte in opkomende economieën; aan de andere kant toenemende kapitaaloverschotten in ontwikkelingslanden die belegd worden in bedrijven in rijke OESO-landen.

Het positieve van deze ontwikkelingen is dat kapitaalschaarste steeds minder de kern van het ontwikkelingsprobleem vormt. Zo komt de rol van IMF en Wereldbank verder onder druk te staan. Het negatieve van deze ontwikkelingen is dat de internationale onevenwichtigheden steeds grotere vormen aannemen en de beheersbaarheid van een financiële crisis een mondiale aanpak vergt.

Financiële transparantie betekent dat managers onder invloed staan van activistische aandeelhouders, die snel resultaat willen zien en ongeduldig zijn. Dit roept niet zozeer vragen op rond *entry* en financiering, waarvoor veelal voldoende kapitaal beschikbaar is, maar rond *exit* waarbij bedrijven of activiteiten snel worden ontmanteld en met ogenschijnlijk gemak (opnieuw) naar de beurs worden gebracht.

Internationale focus

De schaalvergroting op de internationale kapitaalmarkt gaat onverminderd voort. Op de Amsterdamse beurs zijn sinds 2000 meer bedrijven verdwenen dan bijgekomen. Dit is het gevolg van consolidatie en schaalvergroting van beurzen, waardoor Nederland als vestigingsplaats minder aantrekkelijk is geworden. Daarnaast spelen regelgeving (Tabaksblad), de verminderde waarde van een beursnotering om kapitaal aan te trekken en de relatief lage waardering van Amsterdamse fondsen een rol bij de beslissing een notering in Amsterdam te ambiëren.

De cijfers voor Amsterdam wijzen erop dat ruim twee derde van de bedrijven van de beurs is verdwenen als gevolg van een fusie of overname. ABN AMRO en Stork zijn de meest recente en prominente voorbeelden. Als vestigingsplaats staat Amsterdam mondiaal dan ook slechts op plaats 23, ver achter Londen, Parijs en Frankfurt. Deze trend zal onverminderd doorzetten met de ontwikkeling van onder meer Brazilië, Rusland, India en China (BRIC-landen) tot volwaardige financiële markten. Daarnaast zijn binnen de EU verschillende landen zeer actief om financiële diensten binnen te halen (Ierland en Luxemburg) en moet de aantrekkingskracht van Dubai en andere landen in het Midden-Oosten als nieuwe financiële centra voor beleggingsfondsen, maar ook pensioenfondsen, niet worden onderschat.

Niches en sleutelgebieden

Het is natuurlijk wonderlijk dat ten tijde van de Lissabon-bijeenkomst weinig aandacht is besteed aan het verspreiden van wetenschappelijke kennis, de keuze voor bepaalde sleutelgebieden en de opkomst van bijvoorbeeld de BRIC-landen. Sinds het akkoord in maart 2000 is economische groei voor een groot deel te danken aan de versnelling van internationale technologische diffusie en ontwikkelingen, en niet zozeer aan binnenlandse initiatieven om de groei te versnellen. Internationale handel en de globalisering van de wetenschap dragen voor een groot deel bij aan de welvaarts-groei sinds 2000.

Een kleine open economie is sterk afhankelijk van kennis die in het buitenland wordt ontwikkeld. Technologische koplopers zullen geneigd zijn hun innovatie-activiteiten naar grote markten te verplaatsen, omdat zij op kleine markten niet de schaal zullen realiseren om voldoende in kennis te investeren. De vraag is hoe de Nederlandse inspanningen verankerd kunnen worden in een mondiale context. Het belangrijkste is dat er keuzes worden gemaakt op basis van comparatieve voordelen.

Wat bedrijven bindt, zijn specifieke competenties van mensen. Zo bezien is de huidige stagnatie van de Nederlandse kenniseconomie een gevolg van het ontbreken van integraal beleid dat specifiek gericht is op sleutelgebieden waarop wel voordelen aanwezig zijn, maar die nog niet zijn benut. Het oprichten van bijvoorbeeld het *Holland Financial Centre* lijkt een mooi initiatief, maar er is

Innovatiebeleid in een relatief klein land dient in toenemende mate een uiting te zijn van slim specialisatiebeleid

nooit nagedacht of op financiële markten wel voordelen te behalen zijn voor Nederland. In dit perspectief blijft het innovatiebeleid nog steeds te veel gefocust op Nederland als een gesloten economie en houdt het onvoldoende rekening met de internationale en vooral Europese context waarbinnen de keuzes voor sleutelgebieden gemaakt worden. Innovatiebeleid in een relatief klein land dient in toenemende

mate een uiting te zijn van slim specialisatiebeleid. Zo niet, dan vervalt men al snel in een regionale concurrentie tussen Europese landen en regio's door technologiesubsidies, waarbij uiteindelijk geen enkele regio de minimumschaal realiseert om te profiteren van agglomeratie-effecten.

Met de beperkte Nederlandse middelen dienen heldere beleidskeuzes te worden gemaakt, die moeten zijn gericht op potentiële voordelen en vervolgens barrières op arbeids- en kapitaalmarkten aanpakken. Het helpt daarom ook niet dat grote bedrijven, werkgevers- en werknemersorganisaties en kabinet elkaar de vliegen afvangen, terwijl in landen om ons heen duidelijke keuzes worden gemaakt (tegenwoordig zelfs in Frankrijk).

Globalisering van de wetenschap

Na jaren van wetenschappelijke dominantie van de Verenigde Staten, gebaseerd op een veel sterkere private financiering van onderzoek en een efficiënter Amerikaans onderzoekstelsel, lijkt de globalisering van de wetenschap te zijn ingezet. Vooral de EU-landen hebben een inhaalrace ingezet. Internationale best practices rond onderzoeksperformance en -evaluatie verspreiden zich. De wetenschappelijke suprematie van de Verenigde Staten is dan ook niet blijvend, evenmin als dat in een wat verder verleden in Engeland en andere Europese landen het geval was. Integendeel, juist de hogere huidige Amerikaanse onderzoeksperformance zet andere landen aan hun eigen onderzoeksperformance op te krikken. In de EU is met de oprichting en start van de *European Research Council* (ERC) in 2007 (waarbij voor het eerst op Europese schaal onderzoeksmiddelen uitgedeeld worden) een belangrijke nieuwe trend in werking getreden. De eerste ronde die zich richtte op jonge onderzoekers leidde tot bijna tienduizend aanvragen voor een totaal bedrag aan tien miljard euro, een overschrijving van meer dan dertig keer de beschikbare middelen van driehonderd miljoen euro. Het illustreert dat er in de EU een enorm onderzoekspotentieel aanwezig is, omvangrijker wellicht dan in de Verenigde Staten. Hoe kwalitatief sterk die niet benutte onderzoekscapaciteit is, is niet bekend, maar de ERC zal dat binnenkort uitwijzen. De ERC huldigt voor het eerst het principe dat de uitgekozen onderzoeker binnen Europa zijn geld onbelemmerd mag meenemen. Hierdoor komt een bottom-upeffect

naar boven, zodat het Europees wetenschapsbeleid niet langer gevangen zit in het principe van *juste retour*, waarbij het nationale belastingsgeld dat in onderzoek gestopt wordt terug moet vloeien naar het land waar het vandaan komt. Voor Europees onderzoek belemmerde juist dit principe dat Europa op het gebied van onderzoek voordeel kon halen uit zijn omvang en concentratie van onderzoeksexcellentie.

Tot besluit

2008 is ook een Olympisch jaar, wat ons terugbrengt bij de oude Grieken. De eerste letters van de zes tussenkopjes vormen echter niet toevallig de locatie van de 29^e Olympische Zomerspelen: Peking. 2008 wordt het jaar van China. Wanneer we naar arbeid, kapitaal en technologie kijken, zoals hierboven in een Nederlands perspectief, dan staan alle seinen voor China op groen.

De arbeidsmarkt wordt op dit moment gekenmerkt door relatief veel laaggekwalificeerd werk, maar de trends wijzen op grote veranderingen. De instroom op universiteiten bedraagt nu reeds twintig miljoen studenten per jaar, van wie ongeveer de helft een technische studie kiest. Het aantal werknemers met een hogere opleiding is gegroeid van ongeveer 25 miljoen in 1990 naar ruim zeventig miljoen in 2006. Hiervan heeft ruim een kwart een universitaire opleiding. Ook gaan steeds meer Chinese studenten in het buitenland studeren (vierhonderdduizend afgelopen jaar) en keert ruim de helft terug om in China werk te zoeken. Uiteraard moet er nog veel verbeteren en zijn de kansen die mensen krijgen niet gelijk verdeeld, maar deze trend laat zien dat de Chinese arbeidsmarkt evolueert en op dit moment zowel veel laaggeschoold als hooggeschoold werk biedt. De kansen die de hoogopgeleide werknemers hebben gepakt, vormen een prikkel voor de arme bevolking in rurale gebieden om ook steeds meer te investeren in hun kinderen en zo in de toename van de voorraad hoogopgeleid menselijk kapitaal. Ten slotte is de Chinese jeugd erg optimistisch over de toekomst. Het zicht op een beter leven, in materiele zin, dan hun ouders tezamen met het behoud van spirituele en religieuze waarden inspireert velen. Zo blijkt uit enquêtes onder jongeren dat ruim de helft van de jonge Chinese vrouwen in de nabije toekomst een eigen bedrijf wil starten, en dat geldt voor zelfs driekwart van de jonge mannen. In Europa is dit cijfer nauwelijks een derde van de Chinese cijfers. De aandelenmarkten van Shanghai en Shenzhen hebben in beurswaarde 's werelds grootste bedrijven: *Petro-China*, *China Mobile* en *Industrial and Commercial Bank of China* zijn respectievelijk het grootste bedrijf, de grootste telecomaandbieder en de grootste financiële instelling. De afgelopen tijd zijn per week miljoenen beleggingsrekeningen geopend. Er is zo veel liquiditeit en de rentestand is relatief

Er zijn dus geen beren op de weg die de Chinese economie weerhouden te floreren

zo laag dat de beurzen blijven floreren. Daarnaast is de beurs van Hong Kong na Londen de beurs met de meeste introducties in de afgelopen drie jaren. Verder heeft het staatsfonds *China Investment Corporation* ruim tweehonderd miljard in portefeuille om wereldwijd te gaan beleggen. Hiervan is reeds zo'n zeventig miljard geïnvesteerd in twee Chinese banken en wacht de rest op een goede bestemming. Ten slotte zijn alle grote Nederlandse bedrijven actief in China. Met name de grote banken hebben sterk ingezet op expansie, zowel door acquisities/samenwerking als door autonome groei. Maar ook bedrijven als bijvoorbeeld Randstad zien veel mogelijkheden om in China

rendement te behalen.

Ten slotte vinden grote investeringen plaats in innovatie en technologie. Na de Verenigde Staten is China de grootste investeerder in O&O: 35 miljard dollar per jaar. Deze investeringen worden slim gecombineerd met het aantrekken van buitenlandse investeringen. Eind 2006 stonden er al ruim achthonderd buitenlandse laboratoria in China. Verder wordt geprobeerd om buitenlandse kennis te kopen door te participeren in O&O in het buitenland. Zo heeft de *Glanz Group* een laboratorium in Silicon Valley en hebben verschillende bedrijven zich ingekocht bij grote multinationals (onder andere *Philips Semiconductors*, *Hyundai* en *IBM*). De handel in technisch hoogwaardige goederen met een Chinees stempel is hierdoor sterk toegenomen tot een verwachte waarde van ruim negenhonderd miljard dollar dit jaar. Dit proces laat goed de globalisering van kennis en technologische ontwikkelingen zien. Door de schaal van de binnenlandse markt (zowel arbeid als kapitaal) slim te laten aansluiten op de buitenlandse vraag naar productiefactoren is een loop in China gecreëerd die door continue feedbackmechanismen van arbeid en kapitaal naar kennis en handel de economie haast onbelemmerd laat groeien en investeringen in menselijk kapitaal en kennis zeer rendabel maakt.

In China is 2008 het jaar van de rat. Dit laat zich kenmerken door creativiteit en intellectuele levendigheid. Het gevaar schuilt erin dat luiheid, opportunisme en zelfgenoegzaamheid ontstaat wanneer het goed gaat. Daarnaast waarschuwt de legende ons voor het volgende: Boeddha nodigde dertien dieren uit voor een feest. Tijdens het feest werd een race gehouden tussen de dieren. Naar ieder van de dieren zou een jaar genoemd worden. De rat vertelde de kat dat het feest een dag later zou zijn. Zelf klom de rat voor de race op de rug van de os en kwam als eerste aan. De kat eindigde op de dertiende plaats en was te laat om een jaar naar zich genoemd te krijgen. De Chinese dierenriem bestaat dan ook uit slechts twaalf dieren. Als gevolg daarvan achtervolgt de kat tot op de dag van vandaag de rat om wraak te nemen. Er zijn dus geen beren op de weg die de Chinese economie weerhouden te floreren, maar potentiële katten zijn toenemende inflatie, een beursbubble die uiteen zou kunnen spatten en krapte of onrust op de arbeidsmarkt.

Kortom een interessant jaar waarin de rechtvaardigheid van de rat moet blijken, maar waarin de invloed van China op de wereldeconomie wel eens tot overvloed op de internationale markten kan leiden.